

**Opleiden tot professioneel
leraarschap:**

**expertise en engagement
tussen
verandering en stabiliteit**

Geert Kelchtermans

COOLS –Centrum voor Onderwijsvernieuwing en de
Ontwikkeling van Leraar en School

Overzicht

1. Professioneel leraarschap in 3 begrippenparen
2. Zooming in: onderwijsvernieuwing
3. Leraren voorbereiden om professioneel om te gaan met onderwijsvernieuwingen

Opleiden tot Professioneel leraarschap:

Een denkkader in drie
begrippenparen

Een denkkader in 3 begrippenparen

- Expertise en engagement
- Blauwdrukdenken versus praktijkgebaseerdheid
- Verandering en stabiliteit

1. Expertise

- Kennis
 - Vakinhoudelijk
 - Pedagogisch-didactisch
 - Vakdidactisch ('pedagogical content knowledge')
- Vaardigheden
- Houdingen

- ... of geïntegreerd ifv bepaalde taken: competenties

Engagement

- Persoonlijke betrokkenheid
- In relatie staan en zich verhouden tot
 - De anderen:
 - Leerlingen
 - Collega's
 - Leidinggevenden
 - Ouders
 - Het andere
 - Vak ('liefde voor het vak')
- Waardengebonden → onontkoombaarheid van moreel oordelen
- Emotioneel niet-onverschillig

2. Blauwdruk versus praktijkgebaseerd

- **Blauwdrukdenken:**

- Exhaustieve oplisting en normatieve definitie van einddoel
- Formalisering en proceduralisering
- Houvast/richtsnoer/ 'transparantie'/gelijkheid

- **Praktijkgebaseerdheid**

- Professionaliteit krijgt gestalte, verschijnt in iemands praktijken
 - Handelen
 - 'gebeuren'
- Oordelen
- Contextgebonden, diversiteit

3. Verandering en stabiliteit

- Paradox: veranderingen zijn de enige constante
- Onderwijsvernieuwing als 'bijzondere' categorie van veranderingen waarmee (toekomstige) leraren moeten omgaan

Zooming in:

Onderwijsvernieuwing

1. Begripsomschrijving

Onderwijsvernieuwing =

“het proces van het doelgericht veranderen van onderwijsleerpraktijken

of de condities die de vormgeving ervan bepalen,
met de bedoeling

het onderwijs en de vorming van de betrokken leerlingen of studenten

te verbeteren” (Kelchtermans, 2018)

Kernelementen

- Centraal = onderwijsleerproces (of bepalende condities)
- Praktijk:
 - Actief: Doelgericht handelen
 - Passiviteit: 'vindt plaats', 'gebeurt', 'manifesteert zich'
- Proces
 - Adoptie
 - Implementatie
 - Institutionalisering
- Begrijpen innovatiepraktijken ← Betekenisgeving
 - Individueel
 - Collectief (bijv. organisatiecultuur)
- Normativiteit → waardengebondenheid

2. Betekenisgeving en normativiteit

- Fullan (1982) *The meaning of educational change*
- Oproepen tot onderwijsvernieuwing worden geïnterpreteerd, “gelezen” ← betekenisgeving bepaalt implementatie

- Betekenisgeving = complex proces
 - **Zelfwaardegevoel**: innovatie zegt “wat je tot nu toe deed is niet langer het beste of wenselijke”
 - **Wenselijkheid**: norm van goed onderwijs, richtinggevend voor praktijk
 - **Afdwingbaarheid**: politiek – macht - sancties
 - **Haalbaarheid**: noodzakelijke voorwaarden gerealiseerd (bijv. expertise)

3. Weerstand

- “princiële weerstand” (Achinstein & Ogawa, 2002)
 - Reflecteert engagement
 - Politieke geladenheid
- Geen alibi voor gemakzucht!
- Window dressing: schijnheilige gemakzucht of strategisch vernuft?

4. Context in tijd en ruimte

- Onderwijsvernieuwing als implementatiepraktijk gebeurt altijd “ergens” en “ooit”
 - Ruimtelijke dimensie van context:
 - Materieel
 - Sociaal
 - Cultureel
- = concrete realiteit waarin leerkrachten (moeten) werken
- Geen “one size fits all” : scholen verschillen

- **Tijdsdimensie** van de context
 - Professionele biografie (loopbaanverhalen)
 - De schoolbiografie
- **Configuraties** van vernieuwingen:
 - Implementatie zal verschillen naargelang van de verschillen in de context
 - Wenselijkheid van verschillende configuraties vereist oordeel

5. Pas op de plaats: kernvragen in elke onderwijsvernieuwing

- Normatieve vraag
- Politieke vraag
- Strategische vraag
- Creatieve vraag
- Effectiviteitsvraag
- Verklaringsvraag

Leraren voorbereiden
om
professioneel
om te gaan
met onderwijsvernieuwingen

- analytisch en kritisch te leren kijken naar vernieuwingspraktijken of ruimer, naar oproepen tot onderwijsvernieuwing.
- inzicht → eigen oordeel en stellingname.

- Gradueel leerproces in drie stappen
- Kernvragen als leidraad

Stap 1: het reflectief modelleren door de lerarenopleiders

- expliciteren van de keuzes, afwegingen en oordelen waarop eigen opleidingspraktijk gebaseerd
 - = jezelf tonen als geëngageerde en reflectieve practicus in actie
- omgaan met vernieuwingen
 - Niet louter gehoorzamen of weerstand bieden
 - Geen persoonlijkheidskenmerk ('conservatief')
 - Wel een professionele keuze: interpretatie, afweging, argumenten, oordeel, verantwoordelijkheid nemen

Stap 2: vernieuwingspraktijk van ervaren leraren observeren en inzichtelijk maken

- Waarom doet een leerkracht wat hij/zij doet en zoals hij/zij het doet?
- het eigen oordeel opschorten:
 - eerst in kaart brengen wat er gebeurt (beschrijven)
 - Inzichtelijk maken/verklaren: waarom gebeurt er wat er gebeurt? (verklaren en onderbouwen!)
 - Gemotiveerde beoordeling
- = oefenen van een onderzoekende houding en op een authentieke manier bezig met *brede en diepe reflectie*

- **BREEDTE:** dimensies in professioneel leraarschap
 - technische dimensie:
 - Wat?, Hoe?
 - → doel: effectiviteit verhogen
 - morele dimensie:
 - Wat is in het belang van de leerlingen?
 - Link taakopvatting
 - politieke dimensie:
 - In wiens belang?
 - emotionele dimensie
 - Welke emoties ervaar ik? Wat vertelt dit over mezelf?
 - Link zelfwaardegevoel
- **DIEPTE:** voorbij het handelen tot onderlinggende opvattingen
 - Professioneel zelfverstaan: hoe zie ik mezelf als leraar?
 - Subjectieve onderwijstheorie: knowhow/know-why?

Stap 3: stagiair in innovatieve context

- toekomstige leerkrachten *zelf als stagiair aan de slag* in een school die met onderwijsvernieuwing bezig is.
- De brede en diepe reflectie aan de hand van de analytische vragen betrekken op eigen (stage)praktijk.
- comfort van de afstandelijkheid als buitenstaander valt weg en de oefening kruipt echt onder de eigen huid.
 - → *onbehagen* met een krachtig educatief potentieel

Besluit

- Ontbreken van 'glazen bol' hoeft niet erg te zijn (opleiden is geen oefening in futurisme)
- Ontwikkelen van het *kritische* vermogen om een vernieuwing te *bevragen*, te analyseren in termen van de normatieve, politieke, creatieve, strategische, effectiviteits- en verklaringsvraag die zich stellen bij elke implementatiepraktijk.
- niet vrijblijvend: uiteindelijk ook zelf stelling kiezen:
 - *hoe verhoud ik mij tegenover de vernieuwingsoproep en dus tot het criterium van goed/beter dat in de vernieuwingsoproep gehanteerd wordt?*

- De vraag is en blijft dezelfde:
 - wat is in het belang van de leerlingen (studenten) die aan mijn zorg en verantwoordelijkheid zijn toevertrouwd (als leerkracht of lerarenopleider)?
- Antwoord moet altijd weer opnieuw (uit)gevonden, gegeven en verantwoord worden → Zichtbaar in praktijk ‘enacted’):
 - Feitelijke verstrengeling van expertise en engagement
 - die de professionaliteit van (leraren)opleiders uitmaken,
 - met alle kwetsbaarheid en voorlopigheid die er noodzakelijk en onvermijdelijk de kern van vormen

Verder lezen?

Weldra... nieuw boek (2023)

Leraar zijn is leraar worden, eerder dan andersom. Wie je bent als leraar, blijkt uit de praktijk. En uit de verhalen die je erover vertelt. Die praktijk en die verhalen zijn geworteld in de context van tijd en ruimte: in de eigen biografie en de schoolorganisatie. Maar die praktijk en die verhalen evolueren, ontwikkelen. En dat doet ook het beeld dat leraren hebben over zichzelf en hun beroep. Over wat hen drijft en voldoening geeft.

Geert Kelchtermans bestudeerde de ontwikkeling van leraren aan de hand van hun loopbaanverhalen en reikt een begrippenkader aan om te denken en te spreken over leraarschap. Hoe zien leraren zichzelf als leraar? Welke sleutelervaringen kleuren dat beeld? Hoe moeten we de eigen professionaliteit van de leraar zien? Kwetsbaarheid, reflectie als houding en vaardigheid, en de onontkoombaarheid van het pedagogisch oordelen zijn cruciaal hierbij.

<https://www.pelckmansuitgevers.be/leraar-zijn-leraar-worden.html>

Nu al verder lezen?

- Kelchtermans, G. (2013). Zeg niet: 'Zelfstudie', maar: 'LOEP-benadering, Lerarenopleiders Onderzoeken hun Eigen Praktijk'. *Tijdschrift voor Lerarenopleiders*, 34, 45-48.
- Kelchtermans, G. (2013). Praktijk in de plaats van blauwdruk. Over het opleiden van lerarenopleiders. *Tijdschrift voor Lerarenopleiders*, 34, 89-100.
- Kelchtermans, G. (2018). Onderwijsvernieuwing is een werkwoord. Opleiden tot geëngageerde onderwijsprofessionals. *Tijdschrift voor Lerarenopleiders*, 39,7-22.
- Kelchtermans, G. (2020). Eerherstel voor het leesseminarie. Naar een 'slow pedagogy' in professionalisering. *Tijdschrift voor Lerarenopleiders*, 41, 1, 43-50.
- Kelchtermans, G. (2022). Continuing professional development: Negotiating the zip. In: I. Menter (Ed.), *The Palgrave Handbook of Teacher Education Research* (pp.1-24). Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-030-59533-3_63-1
- Vermeir, K. & Kelchtermans, G. (2020). Gewoon een kamishibai?! Implementatiepraktijken als het resultaat van interpretatieve onderhandelingsprocessen. *Pedagogische Studiën*, 97, 24-41.
- Vermeir, K. & Kelchtermans, G. (2020). Onderwijsvernieuwing als interpretatief onderhandelen. Een studie van het M-decreet bij secundaire scholen. *Pedagogische Studiën*, 97, 108-124.